

Emil Noiński

"Twórcy Polski Niepodległej", oprac.
Jan Engelgard, Andrzej Stawarz,
Wiesław Leszek Ząbek, Warszawa
2008 : [recenzja]

Niepodległość i Pamięć 16/2 (30), 369-373

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Niepodległość i Pamięć”
Nr 30, 2009

Twórcy Polski Niepodległej, opracowanie redakcyjne tomu Jan Engelgard, Andrzej Stawarz, Wiesław L. Ząbek, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2008, ss. 270

Wybuch I wojny światowej stworzył Polakom szansę na odzyskanie niepodległości. Zarówno państwa centralne, jak i Ententa starały się pozyskać do swego obozu wybitne osobistości polskie z różnych stronnictw politycznych, by te skłoniły swych rodaków do walki po ich stronie. Koniec I wojny światowej postawił Polaków przed ogromną szansą dziejową – odzyskaniem, po 123 latach niewoli, niepodległości. Już w czasach II Rzeczypospolitej trwał spór, dotyczący tego, kto położył największe zasługi w dziele odzyskania przez Polskę niepodległości. Spór dotyczył m.in. tego czy niepodległość była zasługą polityków czy wojskowych. Z jednej strony wymieniano Józefa Piłsudskiego, jako głównego architekta odrodzonego państwa polskiego, z drugiej Ignacego J. Paderewskiego i Romana Dmowskiego. Ruch ludowy miał Wincentego Witosa, socjaliści natomiast Ignacego Daszyńskiego, zaś na Śląsku oraz w kręgach chadeckich akcentowano zasługi Wojciecha Korfańskiego. Dziś nie można pomniejszać roli ani polityków, ani tym bardziej wojskowych. Politycy wytyczali cele i drogi wiodące do niepodległości na konferencjach pokojowych, w rozmowach dyplomatycznych, wojskowi natomiast na polach walki, zwłaszcza w latach 1918-1921, gdy toczyła się walka o granice.

Przypadająca w ubiegłym roku 90. rocznica odzyskania przez Polskę niepodległości zaowocowała licznymi opracowaniami naukowymi bądź popularnonaukowymi, uwzględniającymi wydarzenia z lat 1914-1921. Kolejna rocznica pamiętnego listopada 1918 r. stała się bardzo dobrą okazją do przypomnienia zasług tych wszystkich twórców Niepodległej, którzy celowi temu podporządkowali całe swoje życie. Polskim drogą do Niepodległej poświęcono kilka istotnych i interesujących opracowań naukowych, będących zarówno pokłosiem konferencji naukowych bądź też oddzielnymi, autorskimi monografiami, albumami, wydawnictwami okolicznościowymi¹.

Wśród licznych prac poświęconych tej tematyce na szczególną uwagę zasługuje zbiór esejów pod znamienym tytułem: *Twórcy Polski Niepodległej*, wydany przez Muzeum Niepodległości w Warszawie. Praca wydana została jako tom pierwszy nowej serii – Biblioteka „Niepodległości i Pamięci”, periodyku naukowego wydawanego przez Muzeum Niepodległości, poświęconego szeroko pojętym kwestiom związanym z krętymi ścieżkami Polaków ku niepodległości.

1 Zob. m.in.: L. Wyszczelski, *Warszawa. Listopad 1918*, Warszawa 2008; *Salon Niepodległości*, red. A. Gabryś, M. Szewczyk, Warszawa 2008; *Piłsudzczy i narodowcy a niepodległość Polski*, pod. red. B. Grotta, Oświęcim 2009; *Rok. 1918. Odzyskiwanie Niepodległej*, red. A. Dębska, Warszawa 2008 i inne.

„Odzyskanie przez Polskę niepodległości, po 123 latach niewoli, wciąż jawi się nam jako jedno z największych wydarzeń ostatnich 200 lat. W roku 1918 Polska wróciła na mapę Europy w wyniku szczęśliwego zrządzenia losu, upadku trzech mocarstw, które brały udział w likwidacji I Rzeczypospolitej w końcu XVIII wieku. Owo zrządzenie losu, nazywane nadejściem sprzyjającej koniunktury międzynarodowej, przekraczało oczekiwania nawet najtęższych umysłów w Polsce. Kiedy zaczynała się wojna światowa można było liczyć na to, że przegra jedna ze stron konfliktu, ale będzie zwycięzca, który podyktuje warunki w naszej części Europy (...). Nastała Wiosna Narodów, która zaowocowała powstaniem nowych, niepodległych państw: Finlandii, Estonii, Łotwy, Litwy, Polski, Czechosłowacji” – podkreślił w słowie wstępnym Andrzej Stawarz, jeden z redaktorów naukowych opracowania².

Praca podzielona jest na dwie części. W części pierwszej ukazano sylwetki najwybitniejszych polityków – twórców Niepodległej, zaś część druga ukazuje sylwetki wojskowych, w czasie I wojny światowej odbywających służbę na różnych frontach i w szeregach różnych armii. W sumie ukazano sylwetki 14 twórców Niepodległej. W części poświęconej politykom znalazły się eseje poświęcone: Józefowi Piłsudskiemu, Romanowi Dmowskiemu, Ignacemu J. Paderewskiemu, Wincentemu Witosowi, Wojciechowi Korfantomu, Ignacemu Daszyńskiemu, Jędrzejowi Moraczewskiemu, Władysławowi Grabskiemu i Maurycemu Zamoyskiemu. Część druga zawiera eseje poświęcone wojskowym: Tadeuszowi Jordan Rozwadowskiemu, Józefowi Dowbor-Muśnickiemu, Józefowi Hallerowi, Lucjanowi Żeligowskiemu i Kazimierzowi Sosnkowskiemu.

Autorami esejów są wybitni historycy, autorzy biografii twórców Polski niepodległej, znający meandry polityki II Rzeczypospolitej, badacze ruchu ludowego, narodowodemokratycznego, socjalistycznego, obozu piłsudczykowskiego oraz innych obozów i stronnictw politycznych. Dzięki temu powstało interesujące i nowatorskie opracowanie, w sposób rzetelny ukazujące sylwetki twórców polskiej niepodległości. Choć wielu z nich doczekało się już poważnych biografii naukowych, to zaprezentowane w niniejszym opracowaniu eseje w bardzo klarowny i w przejrzysty sposób przybliżają nam twórców polskiej niepodległości.

Pracę otwiera esej autorstwa Wiesław L. Ząbka (*Józef Piłsudski – od socjalizmu do niepodległości*) poświęcony marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu, niewątpliwemu współtwórcy odrodzonego państwa polskiego. W. L. Ząbek ukazał ewolucję poglądów politycznych J. Piłsudskiego od jego wczesnej młodości aż do śmierci, z naciskiem na kształtowanie się koncepcji walki o niepodległość oraz wyboru metody tej walki. Autor stwierdził w konkluzji, że „był to mąż stanu, jeden z największych w historii Polski, człowiek o wielkiej, osobistej uczciwości moralnej. Nawet najwięksi przeciwnicy polityczni, zarzucający mu nadużycia władzy do celów własnej polityki, nigdy nie stawiali oskarżeń o osobiste przywłaszczenie sobie czegokolwiek”³.

Kolejny esej poświęcono Romanowi Dmowskiemu, głównemu twórcy i ideologowi obozu narodowodemokratycznego. Autorem eseju jest Krzysztof Kawalec, autor biografii R. Dmowskiego, znawcy dziejów ruchu narodowodemokratycznego w Polsce. Esaj, zatytułowany – *Roman Dmowski – zasługa oraz dziedzictwo*, ukazuje działania dyplomatyczne R. Dmowskiego na rzecz odzyskania przez Polskę niepodległości. Największym sukcesem Dmowskiego, dziś niestety często zapomnianym, było uzyskanie w czerwcu 1918 r. deklaracji międzysojuszniczej, którą podpisała Francja, Wielka Bry-

2 A. Stawarz, *Słowo wstępne*, [w:] *Twórcy Polski Niepodległej*, opracowanie redakcyjne tomu J. Engeldarda, A. Stawarz, W.L. Ząbek, Warszawa 2008, s. 5.

3 W.L. Ząbek, *Józef Piłsudski – od socjalizmu do niepodległości*, [w:] *ibidem*, s. 24.

tania i Włochy. Zgodnie z tą deklaracją utworzenie niepodległego państwa polskiego, jako organizmu suwerennego, składającego się z trzech zaborów oraz z dostępem do morza, stało się jednym z głównych celów państw sprzymierzonych. „Roman Dmowski – jak podkreślił K. Kawalec – nie był jedynym politykiem polskim, który dążąc do odzyskania niepodległości budował swoje kalkulacje na nadziejach na wybuch wojny. Tym wszakże, co go wyróżniało, była oryginalność i konsekwencja politycznej koncepcji”⁴.

Sylwetkę Ignacego Jana Paderewskiego, w eseju pt. *Ignacy Paderewski ideowy przywódca Polonii Amerykańskiej i pierwszy premier ogólnonarodowego rządu II RP*, ukazał Marian Marek Drozdowski. Ten światowej sławy pianista i kompozytor zdobył sobie autorytet jako organizator obchodów 500-lecia bitwy pod Grunwaldem i fundator pomnika Jagiełły w Krakowie oraz obchodów 100-lecia urodzin Fryderyka Chopina we Lwowie. M.M. Drozdowski poświęcił również esej Jędrzejowi Moraczewskiemu, pierwszemu premierowi centralnego rządu II Rzeczypospolitej, który przez całe życie pozostał wierny niepodległościowo-demokratycznym i lewicowym poglądom, będąc zwolennikiem sojuszu polsko-czeskiego przeciwko polityce III Rzeszy i Związku Sowieckiego.

Arkadiusz Kołodziejczyk, znawca dziejów ruchu ludowego, przybliżył sylwetkę Wincentego Witosa w eseju pt. *Wincenty Witos a kwestia niepodległości Polski*. Autor przedstawił ideę niepodległości w działalności przywódcy ruchu ludowego, podkreślił, że „w sprawach narodowych i kwestiach niepodległościowych umiał się Witos wznieść ponad chłopskie uprzedzenia i obawy. W sposób wyważony i – dodajmy – trafny prognozował rozwój sytuacji politycznej i militarnej. Pod jego przewodnictwem «Piast» zerwał z bezkrytyczną orientacją na Austrię, nadając niebawem ton i przewodząc obozowi niepodległościowemu w Galicji. Tej miary wkładu Witosa w odrodzenie Polski Niepodległej, w żaden sposób przecenić się nie da”⁵.

Oprócz polityków wywodzących się z ugrupowań endeckich lub ludowych szeroko zaprezentowano także sylwetki działaczy niepodległościowych z innych stronnictw i ugrupowań politycznych. Przywódcę chadecji – Wojciecha Korfanteo – przedstawił Seweryn A. Wisłocki w eseju zatytułowanym *Wojciecha Korfanteo droga do niepodległości*. Ten polityk, poseł do Reichstagu, na Sejm Rzeczypospolitej i na Sejm Śląski, senator, publicysta, już za życia stał się postacią historyczną ze względu na rolę jaką odegrał w dziejach Śląska.

Natomiast Michał Śliwa przybliżył postać Ignacego Daszyńskiego w eseju pt. *Ignacy Daszyński – współtwórca niepodległości Polski*. W konkluzji M. Śliwa stwierdził, że I. Daszyński stworzył szkołę „nowoczesnego życia państwowego i obywatelskiego, przygotowując na potrzeby odrodzonej państwowości liczne kadry polityków i organizatorów życia publicznego. Wniósł do świadomości polskiej i polskiego życia politycznego najlepsze wartości i tradycje humanistyczne i demokratyczne”⁶.

Zapomniany dziś wkład w odzyskanie niepodległości Władysława Grabskiego przypomniiał Zygmunt J. Przychodzeń. W. Grabski, polityk endecki, trzykrotny poseł do Dumy z ramienia Narodowej Demokracji, działacz Centralnego Towarzystwa Rolniczego, był m.in. członkiem delegacji polskiej na konferencję pokojową w Paryżu w 1919 r. i kilkakrotnym ministrem w latach II RP.

4 K. Kawalec, *Roman Dmowski – zastuga oraz dziedzictwo*, [w:] ibidem, s. 33.

5 A. Kołodziejczyk, *Wincenty Witos a kwestia niepodległości Polski*, [w:] ibidem, s. 82.

6 M. Śliwa, *Ignacy Daszyński – współtwórca niepodległości Polski*, [w:] ibidem, s. 126.

Część poświęconą politykom zamyka esej prezentujący sylwetkę Maurycygo hr. Zamoyskiego autorstwa Jana Engelgarda. Autor przypomniał zapomnianego dziś polityka, filantropa, ordynata, związanego z ruchem narodowym, w czasie I wojny światowej wiceprzewodniczącego Komitetu Narodowego Polskiego, szefa Wydziału Skarbowego Delegacji Polskiej na Kongres Pokojowy w Paryżu. Maurycy hr. Zamoyski, dzięki przyjaźni z marszałkiem Ferdinandem Fochem, przyczynił się do wzmocnienia propolskich nastrojów w armii francuskiej. Zamoyski był ponadto, co podkreślił J. Engelgard, twórcą podpisanego przez J. Piłsudskiego w lutym 1921 roku polsko-francuskiego przymierza.

W części drugiej opracowania zaprezentowano sylwetki wybitnych wojskowych – twórców niepodległości, wśród których znalazły się eseje poświęcone gen. Tadeuszowi Jordan-Rozwadowskiemu (autorem eseju jest Mariusz Patelski), gen. Józefowi Dowbor-Muśnickiemu (Zbigniew Zieliński), gen. Józefowi Hallerowi (Czesław Skonka), gen. Lucjanowi Żeligowskiemu (Dariusz Fabisz), gen. Kazimierzowi Sosnkowskiemu (Ireneusz Wojewódzki). Ci wybitni polscy wojskowi wywodzili się z różnych armii, ale w 1918 r. wszyscy stanęli ramie w ramie w szeregach odrodzonego Wojska Polskiego. J. Dowbor-Muśnicki i Lucjan Żeligowski przed odzyskaniem niepodległości służyli w armii rosyjskiej, Kazimierz Sosnkowski i Józef Haller reprezentowali tradycję legionową, natomiast T. Jordan Rozwadowski służył w armii austriackiej. Łączył ich nieprzeciętny talent dowódczy. T. Jordan Rozwadowski, główny architekt planów bitwy warszawskiej 1920 r., dowódca wojsk walczących w obronie Warszawy i na północy Polski, z uwagi na wybitny talent strategiczny porównywany był nawet z gen. Ignacym Prądzyńskim oraz gen. Józefem Bemem.

Głównymi cechami twórców Niepodległej były patriotyzm, pracowitość, wytrwałość i determinacja w dążeniu do określonego celu oraz wysoka inteligencja i znajomość polityki. Paderewski był przykładem „światowca”, człowieka, który potrafił odnaleźć się na salonach politycznych i kulturalnych, wizjonera i męża stanu Dmowski zaś intelektualistą i ideologiem, natomiast Piłsudski prezentował swoją osobą typ praktyka i realisty, człowieka czynu. Paderewski i Piłsudski byli kresowiakami, stąd ich patriotyzm miał zabarwienie antyrosyjskie, Dmowski natomiast jako warszawiak z urodzenia, bardziej był wyczulony na zagrożenie niemieckie. Recenzowana praca w szczególności sposób ukazuje cechy osobowościowe twórców odzyskania przez Polskę niepodległości.

Omawiana praca stanowi bardzo interesujący przegląd życia i działalności kilkunastu polityków i żołnierzy; wsparta jest wieloletnimi badaniami naukowymi autorów nad poszczególnymi osobistościami, które na trwałe zapisały się w dziejach Polski.

Dobrze się stało, że na rynku wydawniczym pojawiło się opracowanie, omawiające szeroką plejadę twórców niepodległości Polski. Dzięki temu przypominano sylwetki nie tylko tych znanych, ale również i tych ginących w mrokach dziejów, jak M. hr. Zamoyskiego czy prof. W. Grabskiego. Dzięki temu czytelnik otrzymał do rąk pracę ważną, wartościową, wieloaspektową, ukazującą twórców niepodległości, wywodzących się z różnych nurtów życia politycznego ówczesnej Rzeczypospolitej, ale dążących do tego samego celu – Niepodległej.

Praca została wydana bardzo starannie, każdy esej poprzedzony został zdjęciem i krótką notką biograficzną, na końcu esejów zamieszczono podstawową literaturę dotyczącą danej osoby. Zdjęcia pochodzą ze zbiorów Muzeum Niepodległości i Zakładu Historii Ruchu Ludowego. Praca napisana jest językiem przystępnym, pomimo że eseje zostały opracowane przez zawodowych historyków-naukowców. Nie ulega żadnej

wątpliwości, że książkę tę należy zaliczyć do interesujących i znaczących opracowań, jakie ukazały się w związku z 90. rocznicą odzyskania przez Polskę niepodległości.

Reasumując, stwierdzić należy, że pierwszy tom nowej serii – Biblioteka „Niepodległości i Pamięci” zapowiada interesującą kontynuację. Z nadzieją należy oczekiwać na kolejne tomy serii, które przyniosą zapewne równie ciekawe i ważne opracowania poświęcone szeroko pojętym kwestiom niepodległościowym. Opracowanie niniejsze powinno trafić nie tylko do rąk historyków, ale również do nauczycieli historii, oraz zwykłych miłośników i pasjonatów przeszłości.

Emil Noiński